

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra výtvarné výchovy

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Linoryt ve výtvarné výchově
(současná autorská grafika)**

LINOCUT IN ART EDUCATION
(CONTEMPORARY PRINTMAKING)

Margita Havlíková

Vedoucí práce: doc. PhDr. Martin Raudenský, Ph.D.
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: Pedagogika – Výtvarná výchova se zaměřením na výuku

2022

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Linoryt ve výtvarné výchově (současná autorská grafika) potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha, 2022

Děkuji doc. PhDr. Martinu Raudenskému, Ph.D. za odbornou pomoc a za trpělivost při zpracování této bakalářské práce. Velké děkuji Mgr. Alexandře Machové a Lubošovi Fišerovi.

ABSTRAKT

Bakalářská práce Linoryt ve výtvarné výchově (současná autorská grafika) se skládá ze tří částí. V teoretické části se věnuji charakteristice grafiky, se zaměřením na linoryt, kde blíže popisuji historii linorytu u nás i ve světě a následně jeho místo v současné autorské tvorbě. Dále jsem objasnila pojem hra a bestiář, které využívám v didaktické a praktické části. Cílem mé práce je poukázat na techniku linorytu jako vhodného prostředku do hodin výtvarné výchovy. V didaktické části jsem navrhla blok vyučovacích hodin jejichž stěžejním námětem je vymyšlené zvíře. Žáci se na začátku motivují hrou Vymyšlené zvíře, vytvoří kresebný návrh, který využijí při samotné tvorbě linorytem. Bakalářskou práci uzavírá má autorská tvorba, která vychází z již zmiňované hry Vymyšlené zvíře.

KLÍČOVÁ SLOVA

hry, výtvarná výchova, výtvarné umění, linoryt, bestiář

ABSTRACT

The bachelor's thesis Linocut in art education (contemporary printmaking) consists of three parts. In the theoretical part, I discuss the characteristics of graphics, with a special focus on a linocut. I describe in detail the history of linocut in Czechia and the world and, subsequently, its place in contemporary authors' work. Additionally, I have clarified the concept of the terms “game” and “bestiary”, that I use in the didactic and practical part. The goal of my work is to highlight the linocut and its technique as a convenient tool for art education classes. In the didactic part, I designed a series of lessons whose central theme is an imaginary animal. In the beginning, the students are motivated by the “Imaginary animal” game. Subsequently, they create a drawing proposal and then use it during the linocut creation itself. The bachelor's thesis is concluded by my own author's creation, which is based on the already mentioned game “Imaginary animal”.

KEYWORDS

game, art education, visual arts, linocut, bestiary

Obsah

Úvod	8
1 Grafika	8
1.1 Rozdělení grafiky	8
1.2 Grafické techniky	9
1.2.1 Tisk z výšky	9
2 Linoryt	10
2.1 Vznik linorytu – lino jako umělecký nástroj	10
2.2 Proměny linorytu v historii	11
3 Současná autorská grafika	17
3.1 Juraj Horváth Baobab	Chyba! Záložka není definována.
3.2 Chrudoš Valoušek (tvoří pro Baobab)	Chyba! Záložka není definována.
3.3 Michal Cihlář	Chyba! Záložka není definována.
3.4 Magdalena Rutová Linostock	17
3.5 Dots Linocut	18
4 Ocenění čeští linorytci	20
4.1 Ocenění Grafika roku	20
4.2 Cena Vladimíra Boudníka	20
4.2.1 Michal Cihlář	20
4.2.2 Vojtěch Kovářík	20
4.2.3 Jindřich Růžička	21
4.2.4 Jan Vičar	21
5 Techniky vhodné pro výtvarnou výchovu	22
5.1 Tisk z koláže (papírové, textilní)	22
5.2 Tisk z papírové šablony, vystřihovánky, papírořez	22

5.3	Tisk z muchláže (froasáže)	23
5.4	Tisk z lepenky	23
5.5	Slepotisk.....	23
5.6	Tisk z reliéfní kresby	24
5.7	Sádroryt (Mässerova deska).....	24
5.8	Plastelínoryt	24
5.9	Tisk z plastelínových válečků.....	25
5.10	Tisk z hliněného plátu	25
5.11	Tisk z kovové matrice	25
5.12	Tisk z pěnové desky	25
5.13	Otisk předmětů, přírodnin, lidského těla (princip tisku z výšky).....	25
6	Hra	27
6.1	Didaktická hra.....	28
7	Bestiář.....	29
8	ETUDA – seznámení s linorytem Vymyšlené zvíře	30
8.1	1. hodina – hra, návrh	30
8.2	2. hodina – představení grafiky, předpříprava na rytí.....	33
8.3	3. hodina – rytí.....	34
8.4	4. hodina – tisk.....	35
8.5	5. hodina – dokončení, ucelení práce.....	36
8.6	Hodnocení.....	36
8.7	Shrnutí.....	36
9	Autorský vícebarevný tisk Vymyšlené zvíře.....	37
	Závěr.....	44
	Seznam použitých informačních zdrojů	45

Úvod

V mé bakalářské práci jsem se rozhodla věnovat grafice, jmenovitě linorytu, a možnostem jejího použití v hodinách výtvarné výchovy. Rozhodla jsem se práci rozdělit na tři části a to teoretickou, didaktickou a praktickou. V teoretické části jsem přiblížila téma grafiky jako takové, poté se zaměřila na linoryt, jeho počátek a vývoj se zaměřením na naše území. Následně jsem se věnovala několika významným umělcům ze světa současné grafiky a linorytu. V didaktické části jsem naplánovala soubor několika hodin výtvarné výchovy, kde jsem se zaměřila na výuku hrou a pokusila se i o mírný přesah do jiných předmětů jako je dějepis a přírodopis. Praktická část je má autorská tvorba inspirovaná naplánovanými hodinami výtvarné výchovy z didaktické části.

1 Grafika

Grafika má původ v řeckém slově „grafein“ a jeho významem je kreslit nebo psát. Cílem grafiky je rozmnožit tiskem kresbu do více stejných exemplářů, kdy se každý jeden exemplář považuje za originál. Kresba je vyjádřena pomocí linek, bodů a ploch. Půltóny se v kresbě vyjadřují pomocí šrafury a bodového rastru. Šrafura je ukládání čar vedle sebe, případně i křížem přes sebe. Stínujeme tak, že měníme hustotu čar, tloušťku, sytost. U bodu půltóny dosahujeme tak, že je ukládáme do bodového rastru, a to buď nepravidelného nebo pravidelného. Půltóny rastru dosahujeme změnou velikosti bodů, jejich hustoty a intenzity. Půltón je plynulý přechod ze světla do stínu. (Krejča, 2010, s.11)

1.1 Rozdělení grafiky

Původní a reprodukční, volná a užitá, takové je rozdělení grafiky. **Původní autorská grafika** musí splňovat určitá kritéria, aby si zasloužila toto označení. Nejdůležitějším znakem je autorství. Kresba předlohy musí být zcela původní. Umělec si sám připraví tiskovou formu s respektem na použitý materiál. Celý náklad se tiskne z originální desky za pomoci tradičních řemeslných postupů. Všechny otisky jsou signovány vlastnoručním podpisem umělce a datem vzniku do pravého spodního rohu, těsně pod otištěnou kresbou, obyčejnou tužkou. Také je zapotřebí dodržet určitý limit výtisků, který je závislý od použité techniky, přesněji na odolnosti tiskové formy. Informaci o výši nákladu uvádíme do levého spodního rohu, těsně pod otištěnou kresbou, a to ve formátu zlomku, kdy čitatel představuje

pořadové číslo výtisku a jmenovatel celkovou výši nákladu. **Reprodukční grafika** má za cíl rozmnožit předlohu co nejpřesněji ve velkém nákladu, s použitím moderních tiskových metod. Podílí se na ní řemeslní grafici, kteří zhotovují tiskovou formu podle předlohy výtvarného umělce. **Volná grafika** dává umělci prostor na svobodné ztvárnění jeho představ. Naproti tomu **grafika užitá** je vždy tvořena za praktickým účelem, jako je např. plakát, ex libris, novoročenka, ilustrace knihy apod. (Krejča, 2010, s.11-14)

1.2 Grafické techniky

Grafické techniky lze rozdělit podle vícero kritérií. Podle použitého **materiálu** na výrobu tiskové formy jako je dřevo, kámen, kov, guma. Podle způsobu, jakým **upravujeme tiskovou formu** na techniky mechanické (rytina a řezba), chemické (lepty, litografie) a fotochemické (světlotisk, heliogravura). Nejčastější rozdělení je podle **principu tisku**, který se zakládá na tom, že se tiskařská barva přenáší tiskem matrice na papír. Dle způsobu, jakým se to děje, rozeznáváme techniky tisku: tisk z výšky, tisk z hloubky, tisk z plochy a serigrafie. (Krejča, 2010, s.19)

1.2.1 Tisk z výšky

Techniky využívající zákonitostí tisku z výšky se řadí mezi ty nejstarší. Tyto techniky se používají i v současnosti a mají přednostní zastoupení. Princip tisku z výšky tkví v tom, že na matici, tiskovou formu, přeneseme zrcadlově předem připravenou kresbu. Následně z matrice mechanickým, případně i chemickým způsobem odstraníme místa, která mají zůstat volná. Na zbylou plochu, nevyhloubená místa matrice, nanese rovnoměrně tiskařskou barvu. A tato zbylá, vyvýšená místa se za přiměřeného tlaku otisknou na papír, kdežto vyhloubená nikoliv. Pro tisk z výšky se jako forma využívá materiál dřeva, kovu, hlíny nebo linolea. Zvolený materiál se odrazí i na výsledném výtisku, kde ukáže svá specifika. Samotný tisk se dá uskutečnit ručně nebo na tiskařském lisu. Při správném provedení má barva na výsledném výtisku ostré hrany, nikoli roztroušené. (Krejča, 2010, s.21)

2 Linoryt

Pro práci s linorytem není potřeba mnoho. Kouzlem této techniky je, že je dostupná každému. I když v posledních letech je čím dál těžší najít vhodné lino pro tisk. V současnosti průmysl s podlahovými krytinami vylepšil svoje technologie tak, aby se zalíbil koncovému zákazníkovi a vzniklo lino, které je měkčí a naprosto nevhodné pro grafickou tvorbu. Do samotného lina se špatně ryje, místo ostrých vrypů se trhá a při tisku v lisu se chová jako houba. Klasická stará linolea z PVC s hladkým povrchem jsou ideální volbou, ovšem sehnat je, může být problém. Co se týče dostupnosti a kvality je proto nejlepší a nejjednodušší zároveň, zvolit lehce strukturované tradiční linoleum Forbo na jutovém podkladu, které lze koupit ve specializovaných obchodech s uměleckými potřebami. (Michálek, 2016) Kromě matrice je potřeba rydel. Ostří mají do tvaru V nebo U. A jsou ve více velikostech.

Jednobarevný linoryt využívá jenom jedné barvy, kterou nanese na matrici a k tomu barvy podkladové, podle toho, jakou barvu má papír, na který tiskneme. Většinou je papír bílý a natisknutá barva je černá.

Soutisku více barev říkáme **vícebarevný linoryt**, lze dosáhnout dvěma způsoby, a to rozdělením barev na jednotlivé matrice. Díky této metodě se můžeme kdykoliv vrátit k tisku předchozí barvy. Kdežto u druhé metody postupného odryvání musíme mít natisknutých dostatek listů, co se postupně odryje už nelze vzít zpátky.

Rozlišujeme linoryt **pozitivní**, kdy kresba zůstává černá, okolí se odryvá. **Negativní**, kdy je kresba vyrytá a pozadí zůstává černé. Je jednodušší, vhodný pro nižší ročníky.

Poslední je linoryt **kombinovaný**, kdy část kresby je černá (pozitivní) a část bílá (negativní). Plynule přechází z jednoho typu do druhého.

2.1 Vznik linorytu – lino jako umělecký nástroj

Nejstarším předchůdcem linorytu je technika dřevořez, která pochází z 8. století našeho letopočtu, poprvé se tato technika objevila na dálném východě. Do Evropy se dostala podstatně později až na přelomu 14. a 15. století. (Odehnal, 2005, s.17-31)

Linoryt je poměrně mladá grafická technika, přicházející s objevem podlahové krytiny linolea. Linoleum bylo vynalezeno koncem 19. století Angličanem Frederickem Waltonem,

který smíchal směs korku, pryskyřice a lněného oleje. V začátcích se technika linorytu netěšila velké oblibě, v porovnání s jejím předchůdcem, dřevořezem a dřevorytem, což byly velmi ceněné techniky tisku z výšky. Korková matrice se drvila a stěží šlo vyrýt něco víc než jen hrubé obrysy. Avšak po změně složení na umělohmotné PVC, grafici zjistili, že tento materiál je vhodný i pro tisk. Díky své pružnosti, měkkosti a hlavně proto, že dobře přijímá barvu na svůj povrch a pro následovné otisknutí barvy na podklad, si ho s příchodem 20. století osvojili i umělci tehdejší doby. (Bauer, 1999)

2.2 Proměny linorytu v historii

Franz Cizek začal jako jeden z prvních používat linoryt ve vzdělávání. Výstava prací od jeho žáků sice přinesla linorytu pozornost veřejnost, ale jejich pedagogická povaha bohužel na dlouhou dobu zkomplikovala přijetí linorytu jako plnohodnotného umělecké techniky. Kvůli nevalné pověsti se z počátku tvorbě z lina věnovali pouze avantgardní umělci.

U nás na počátku 20. století mezi autory pracujících s linorytem vynikli především **Vratislav H. Brunner** a **Josef R. Marek**. Brunner první linorytové obálky (Maurice Barrés, *Nepřítel Zákonů*; Friedrich Nietzsche, *Antikrist*; Émil Verhaeren, *Svíтанí*) vytvořil pro KDA už v roce 1905. Na jeho pracích byl ještě patrný vliv secese.

Marek ve svých pracích (Camille Lemmonnier, *Mrtvý*; Judith Gautierová, *Princezna lásky*) experimentoval s atypickým užitím písma, za což se setkal s kritikou z hlediska typografie. Jako důkaz můžeme uvést pozdější hodnocení Karla Dyrynka „*silné černé vignety vynikají příliš ze stránek a knihu zneklidňují.*“ (K. Dyrynk, *Typograf o knihách*, Kentaur 1993, s. 248).

Lino jako efektivní médium si oblíbili především němečtí expresionisté. Někteří umělci, jako například **Gabriele Munterová** však vydávali svá linorytová díla za dřevoryt z důvodu nízkého obecného mínění o této technice tisku. To je také důvodem, proč je složité dopátrat se rané historie. „*Na rozdíl od dřeva linoleum nemá žádné jádro ani letokruhy, které by poznamenaly tisk, ale i u dřevorytu nemusí být struktura materiálu vždy viditelná.*“ (Liesbeth Hemelrijková, *Od Kandinského ke Coneillovi: LINO v umění 20. století, Z historie české grafiky*, s. 26) Jsme odkázáni jen na nepřímé důkazy, takže je dosti pravděpodobné, že některé tisky považované za dřevoryty, mohou být ve skutečnosti linoryty.

V USA byl linoryt zpopularizován **Vojtěchem Preissigem**. Linorytem se zabýval již po roce 1904, kdy otevřel svůj vlastní grafický ateliér u nás. Do USA odjel v roce 1910. Jeho vlastenecké náborové plakáty a letáky z československého odboje v letech 1916-1918, tvořené během jeho pobytu v USA pro České národní sdružení, přinesly linorytu velkou pozornost. „*Náborové plakáty vzbudily mimořádný ohlas a staly se žádaným sběratelským artiklem.*“ (Lucie Vlčková, *Vojtěch Preissig*, s. 142)

Po návratu z emigrace vytvořil své původní písmo. „*Odlévalo se mezi roky 1923-25 a bylo použito i k vysázení tří amerických bibliofilských tisků Aucassin and Nicolette, knihy Benjamína Franklina The Way to Wealth a Salut au Monde! od Walta Whitamna z let 1930 a 1931.*“ (Radek Wohlmuth, *Z historie české grafiky*, s. 23). Zmíněná díla se považují za vrchol Preissigovi tvorby. Roku 1940 byl se svou dcerou zatčen a uvězněn a o 4 roky později umírá v koncentračním táboře.

Horace Brodzky byl prvním Angličanem, který použil lino pro černobílý tisk v roce 1912 (A. Hughes, 2008). O rozvoj barevného linorytu se zasloužil **Claude Flight**, který byl od roku 1919, kdy linoryt prvně použil, přední šířitel kolorovaného linorytu v Anglii. Měl velký zájem o moderní umělecké směry, což v té době byl kubismus a futurismus, což se do jeho prací promítalo jak tematikou (zachycoval rychle se měnící svět výrazným technologických pokrokem), tak technikou jeho práce. Díky výstavám linorytů svých vlastních i jeho studentů, se mu povedlo získat pozitivní ohlasy kritiků k neobvyklým možnostem materiálu. Většina těch výstav se konala od poloviny dvacátých až po začátek třicátých let dvacátého století.

Mezitím se u nás o pozornost zasloužil **Josef Váchal**. „*Josef Váchal byl prvním českým výtvarníkem, který linoryt zúročil rovnocenně s ostatními grafickými technikami. Volné grafické listy, především však celé grafické cykly a autorské knihy posunuly hranice linorytu směrem k současnějšímu projevu, ovlivněnému především německým expresionismem.*“ (Radek Wohlmuth, *Proměny českého linorytu 1900-1999, Z historie české grafiky*, s. 22) Jednalo se hlavně o kritický cyklus *Sedmero hlavních hříchů* (1912). Roku 1914 následovala linorytová kniha *Odchod Člověka* a *Neprachov*, vytvořený kombinací dřevorytu a linorytu. Do jeho poválečné tvorby spadá především cyklus *Rudé periferie* (1919) a jedenácti linoryty

inspirovaná báseň italského romantika G. Carducciho (1926), jež byla o dva roky později oceněna velkou cenou za bibliografii.

Bohuslav Reynek také projevil zájem o linoryt. V roce 1914 se seznámil s Josefem Florianem, vlastníkem staroříšského nakladatelství se stalo epicentrem českého linorytu. Mezi lety 1920-1924 lze z jeho vlastní tvorby nalézt výjimečné práce – figurální kompozici, krajiny, zvířecí motivy a poprvé v kontextu jeho díla i biblické náměty. V Reynekových dílech jsou znatelné jeho dva celoživotní inspirační zdroje – bible a domov.

Velkého uznání a rámcové emancipace mezi grafickými technikami se dočkal linoryt díky posunu moderních uměleckých směrů ke stručnosti formy, zjednodušení výrazu a k plošné abstraktní geometričnosti. Kolem roku 1915 začali linoryt využívat kuboexpresionisté.

Vlastislav Hofman využíval linoryt ve svých architektonických studiích. Mezi jeho návrhy vynikal především linoryt hřbitovní architektury v Ďáblicích z roku 1912 a návrhy drobné funerální architektury z roku 1915. Změn se dočkala i plakátová tvorba. Začalo se využívat grafické narušení formátu šikmými prvky a dynamizace okrajů hranatými výřezy. Jako příklad lze zmínit Špálův plakát „*A přece*“ z roku 1918.

Počátek užité grafiky **Josefa Čapka** se stal důležitou událostí v linorytové knižní formě. Jeho první práce v linorytu bylo svatební oznámení pro S.K. Neumanna z roku 1915. V následujících letech se věnoval především tvorbě knižních obálek. Jeho první obálka byla spjata právě s Neumannovým titulem *Horký van*.

„V následující „téměř nekonečné“ řadě obálek Čapek rozvinul svůj nezaměnitelný projev, který v českém prostředí zakořenil do té míry, že ještě dnes linoryt mnohdy evokuje právě čapkovsky úsečný, rytmický rukopis, založení na výrazné zkratce, sumární pohledu a přehledném členění linií a ploch. Přelomovou prací v oblasti knižního linorytu se stalo zejména Apollinairovo *Pásmo*, které, v překladu bratra Karla, Čapek ilustroval v roce 1919.“ (Radek Wohlmuth, *Proměny českého linorytu 1900-1999, Z historie české grafiky*, s. 24)

Začala se u nás také objevovat volná linorytová tvorba, která naplňovala základní ideje českého kubismu. Napříč celým spektrem volné tvorby je nezbytné zmínit právě Josefa Čapka, jenž tvořil figurální linoryty, autoportrét, civilistní a sociálně kritická díla. K dalším

autorům volné linorytové tvorby té doby patří **Vincenc Beneš**, **Vlastislav Hofman**, **Bohumil Kubišta**.

Mladší generace první vlny českého linorytu po světové válce se dělí na dva proudy: Švabinského odchovance pražské AVU, kteří využívali linoryt v sociální tematice pro jeho „proletářský“ výraz a nejmladší příslušníky meziválečné avantgardy. U těch můžeme z počátku vidět vliv kuboexpresionistů, od kterého ale rychle upustili a vydali se vlastní cestou. Výrazným jménem je zde **Karel Teige**. U jeho raných děl je ještě patrný Čapkův vliv, ale jeho portrét Jaroslava Seiferta posouvá styl linorytu poprvé směrem k fotorealistickému vyjádření. Jeho knižní tvorbu zastupuje *Město v Slzách* od Jaroslava Seiferta z roku 1921.

S blížící se druhou světovou válkou se linoryt dočkává výrazného útlumu. Navzdory nepřející politické situaci však vzniká unikátní typografické dílo *Mluvící písmo* Milady Součkové a soukromí tisk doplněný linoryty **Zdeňka Rykra**. Jeho kompozice patří do tzv. dekorativně abstraktních znaků reality. Svůj život ukončil dobrovolně skokem pod vlak počátkem roku 1940, údajně proto, aby se nedostal do rukou gestapa.

Období krátce po druhé světové válce bylo pro linoryt paradoxně také považováno za klidné na rozdíl od „vyšších“ grafických technik.

Mírného oživení se linoryt dočkal a v druhé polovině 50. let. Nejvíce na sebe upozornilo dílo **Vladimíra Komárka** na výstavě v Rokoku v roce 1960. Jeho tvorba byla ideově spřízněna „se symbolismem redonovským a *Moderní Revue i dědickou souvislostí s lidovým barokem*.“ (A. Pohribný, *V. Komárek jako grafik*, Hollar 1960, s. 41)

Nejmladší, neoficiální scéna tvůrců druhé poloviny 50. let byla ovlivněna průlomovou výstavou *Zakladatelé moderního českého umění (1957/58)*. Začalo se využívat téma rozměrných hlav, které mělo vyjadřovat symbol lidství. **Antonín Tomalík** vyryl svůj autoportrét (1957/58) a dílo s názvem *Umírající otec* (1958). U jeho tvorby byl patrný Kubištův vliv. Ostatní autoři měli blíže k Rouaultovské expresivitě. Zde stojí za zmínku soukromá bibliofilie *Bílá maska Jiřího Valenty*.

Nejvýraznější tváří oficiální větve autorů z okruhu sborníku *Hollar* je **Josef Liesler**. Svými postupy rozšířil škálu výrazových možností techniky, jmenovitě soutisky linořezu a litografie.

Jaroslav Šváb je další výraznou postavou českého linorytu. Orientoval se na oblast knižní a plakátové typografie. Šváb postupně přecházel od organické tvorby směrem k abstraktní.

Byl jedním z prvních, kdo využíval nové principy v knižní grafice. Za zmínku určitě stojí linoryty ke knihám *Pět minut za městem*, 1970, Vítězslav Nezval; *Malé básně v próze*, Charles Baudelaire, 1978. „*Obálka knihy u něco přestává být plakátem a stává se osobní výpovědí*“ (J. Javůrek, *Knižní tvorba J. Švába*, Praha Typografia 1976, č. 6, s. 219)

Zdeněk Sýkora se vydává podobnou, ale ještě radikálnější cestou, jako Šváb. Již v letech 1962/3 tvořil kompozice zcela nezávislé na viděném světě (*Černo-běžová struktura*, *Červenošedá struktura*, 1964).

Dalším výrazným světovým umělcem, kterého nemůžeme vynechat v historii linorytu je **Pablo Picasso**. Jeho počáteční tvorba sahá sice až do roku 1939, ale výraznější zájem o linoryt projevil až po roce 1951, kdy začal s plakátovou tvorbou. Posunoval hranice linorytu mnohobarevným tiskem z jedné matrice. Se svým tiskařem zavedl techniku redukce, kdy se materiál z matrice opakovaně odrývá, opakovaně se natírá barvami od nejsvětější po nejtmavší a tiskne se přes sebe, čímž docílil lepšího spojení barev. (A. Hughes, 2008)

Mimo Evropu a USA můžeme zmínit afrického umělce Johna Ndevasia Muadangejo, který vytvořil velké množství děl zaměřených na život severoafrických kmenů. (A. Hughes, 2008)

V 70. a 80. letech se linoryt konečně zbaví své nelichotivé nálepky méněcenného média a jeho lehká zpracovatelnost se stává kladným bodem. Neměchtí umělci jako Georg Baselitz a Jörg Immendorff užívají linoryt ve svých pracích.

U nás se v této době linoryt také začíná opět hojně využívat. Největšího rozmachu se dočká kolem roku 1980, kdy se přechází z lina korkového na linoleum z PVC. Rozjela se obrovská vlna experimentů, vznikaly nové techniky jak rytí nebo tisku. Mnoho českých umělců se začíná na linoryt specializovat a dochází tak k jeho bohatému rozvoji jako plnohodnotné grafické techniky a výrazovému posunu směrem k malířství.

Jan Vičar, je známý pro svůj nekonvenční přístup a experimenty. Od počátku své tvorby kombinoval malířství a grafiku, především pak linoryt. Aktivně tvoří až do dneška. Na počátku nového tisíciletí nepatří klasické grafické techniky mezi nejpůvodnější, Vičarovi práce na sebe dovedou upoutat i v dnešní době. „*Svérazné práce Jana Vičara však v mnoha ohledech vžité představy o podobě současné grafiky boří, dokazují její životnost, sdělnost a aktuálnost i v postmoderní době.*“ (Radek Wohlmuth, <http://janvicar.com/>, Praha, 8.-12.1.2005)

„*Fotorealistický směr českého linorytu reprezentuje nejvýrazněji Michal Cihlář, který je také považován za iniciační postavu druhé vlny českého linorytu.*“ (Radek Wohlmuth, *Proměny českého linorytu 1900-1999, Z historie české grafiky*, s. 27)

Na druhé straně jako zástupci abstrahující tvorby stojí umělci jako **Alena Kučerová, Jiří Vaněk, Chrudoš Valoušek** a třeba právě výše zmíněný Jan Vičar.

3 Současná autorská grafika

I přestože je linoryt považován pravděpodobně za nejchudší ze všech grafických technik těší se velké oblibě u současných umělců.

3.1 Juraj Horváth

Syn české keramičky a slovenského malíře se vzhledl v grafice. Specializuje se na ilustrace v dětských knihách. Vzepřel se konceptu krásné knihy a dal jí úplně nový rozměr. Ten vyvrcholil a našel uplatnění ve vydavatelství Baobab, kde je spoluzakladatelem. Organizuje víkendový festival Tabook, zaměřený na malé nakladatele. Vznikl v roce 2012. I když většinu své tvorby věnuje právě knižním ilustracím, neomezuje se jen na ně. Ve volné grafice se soustřeďuje na vizuální stránku. Krom experimentu s barvou má jako téma vizualitu. Krásným příkladem je série tisků, pohledů z okna vlaku, které jsou vytvářeny ve spoustě variací.

3.2 Chrudoš Valoušek

Stále aktivní linorytec, jehož dílo můžeme sledovat právě ve výše zmiňovaném nakladatelství Baobab. Věnuje se zejména ilustracím.

3.3 Michal Cihlář

Je průkopníkem linorytu. Vyznačuje se vícebarevnými tisky, které ovšem dosahují někdy až 42 vrstev. A zároveň tvoří vysoce realistická díla, z fotografických předloh. Široké veřejnosti se zaryl do paměti jako autor jednotného vizuálního stylu pražské zoo. Avšak jeho portfolio toho skrývá mnohem víc. Třeba různá zátiší, která nedávno vystavil na výstavě s názvem Zátiší s hozenou rukavicí. Má sérii linorytů ze sexshopů.

3.4 Magdalena Rutová Linostock

Linocut Bank (něco jako známější fotobanka)

Vystudovala obor ilustrace a grafiky na Umprum. Je zakladatelkou a zároveň jedinou zaměstnankyní první světové linorytové banky <http://www.linostock.com/>. Ta funguje na podobné bázi jako fotobanky, kde si lidé mohou koupit fotky včetně licence i pro komerční

využití. Zde si můžeme ale koupit linoryty. (Eliška Vidomus, 2022) Jedná se o velice zajímavý nápad, který mě osobně zaujal a nadchnul natolik, že už jsem si sama jeden výtvar pořídila.

3.5 Dots Linocut

Pro tento styl linorytu jsem nenašla zažitý český překlad. Rozhodla jsem se tedy používat označení **tečkovaný linoryt**. Pochází z Polska, kde je nazýván „linoryt punktowy“ a v angličtině je zaběhnutý výraz „Dots Linocut.“

Občas se setkávám s představou, že je linoryt velmi jednoduchou, černobílou kresbou, kde jsou čáry tlusté a kresba je velmi zjednodušená. Navzdory tomu, že klasický linoryt je ve skutečnosti mnohem obsírnější než výše uvedená mylná představa, bývá tečkovaný linoryt složitější a časově náročnější. Vyžaduje od tvůrce nasazení, trpělivost a nápaditost.

Co si přesně máme představit pod pojmem tečkovaný linoryt? Je vytvořen prakticky stejným způsobem jako tradiční linoryt s tím rozdílem, že je sestaven ze stovek drobných teček, které z dálky splývají a vytvářejí dojem jemných přechodů. Jeho tvorba je velmi časově náročná a vytvoření jednoho díla může zabrat týdny až měsíce, ale jsou často až neuvěřitelně propracované a detailní. Tečkovaný linoryt má svůj originální a jedinečný charakter. Konstrukce tohoto typu tisku je založena na vyřezávání bodů různých velikostí ve větší či menší hustotě do desky linolea. Tečky umístěné blízko u sebe vytvářejí dojem světle šedé barvy, zatímco jejich větší vzdálenost od sebe vytváří dojem tmavší šedé barvy, což nám nabízí obrovské tvůrčí možnosti. Některá díla až fotorealisticky napodobují realitu. Fascinujícího efektu při prohlížení tečkovaného linorytu člověk docílí pozorováním z různých vzdáleností. Při pohledu zblízka jsou tečky dobře viditelné a jak se postupně vzdalujeme, tak se postupně slévají do sebe. (Karol Pomykała, 2021)

Tečkovaný linoryt je považován za polský objev a položení jeho základů se přisuzuje Józefu Gielniakovi. Navzdory tomu, že je tato technika považována za polskou, jejím autorem je Francouz. Gielniak přijel do Polska v roce 1950 s úmyslem věnovat se diplomacii. Jeho plány mu však překazila tuberkulóza, jíž onemocněl. Téměř celý svůj tvůrčí život prožil v tuberkulózním sanatoriu, kde pracoval jako archivář. Navzdory jeho nemoci se věnoval

individuálnímu studiu u známého grafika profesora Stanisława Dawského. Linorytu se věnoval od počátku své tvorby. Vytvořil sérii linorytů: Sanatorium na japonském papíře, Improvizace a Improvizace pro Grażynku. Poprvé se textura teček objevila v poslední grafice Sanatorium VI, kterou umělec později přejmenoval na Improvizace V. V sérii Improvizace převládá použití bílé a drobná textura teček přináší jasné formy a záblesky světla z hlubin temnoty. Umělec se straní souvislých linií, dominují drobné body, škrábance, vířivé částice, které vytvářejí až neuvěřitelnou vzdušnost grafické textury. Společným znakem Improvizace je rozjasnění povrchu. Světlo v nich nedopadá ze žádného konkrétního směru, ale je rozptýleno po celé ploše. (Ewa Gordzadek, 2006)

Mezi jeho následovníky můžeme jmenovat tyto umělce: Leszek Kiljanski, Joanna Piech, Magdalena Szplit a Henryk Królikowski. Ale i mladší generace umělců tvoří na základě této tradice svá vlastní mimořádná díla: Marta Lech, Agata Gertchen, Olena Gaidamak a Anna Gawlikowska, Karol Pomykała

Tvorba tečkovaného linorytu

Doporučuje se používat syntetické linoleum, které je dostatečně tvrdé i pružné. Potřeba bude i specifické dláto. Vzhledem k novosti této techniky a horší dostupnosti si mnoho autorů své nástroje pro tečkování vytváří samo. Ovšem dnes je už možné si obstarat nástroj pod názvem „DOT TOOL“ určený přímo pro tento styl práce, jehož autorem je Karol Pomykała. Pokud jsme obeznámeni s klasickým linorytem, tak už nám poté stačí pouze spousta trpělivosti a chuť experimentovat.

4 Ocenění čeští linorytci

4.1 Ocenění Grafika roku

Výstava **Grafika roku** představuje výběr nejlepší současné grafické tvorby širokého spektra umělců a studentů – grafiků. **Grafika roku** se stala platformou pro navázání mezigeneračních uměleckých vztahů, nabízí ucelený pohled a možnost zhodnotit posun a trendy ve volné grafické tvorbě.

4.2 Cena Vladimíra Boudníka

Cena Vladimíra Boudníka je prestižní ocenění udělované každoročně pouze žijícímu výtvarníkovi, který svým neotřelým způsobem nesmazatelně obohatil českou grafickou scénu. Cílem je společenské ocenění za tvůrčí přínos. Dle slov Hany Larvové, členky poroty Cen Vladimíra Boudníka za rok 2020: „*Cena Vladimíra Boudníka, vyvolává díky svému názvu už předem představu o povaze díla jejího laureáta. Je to především experiment, který byl i bytostným základem a hybatelem celé grafické tvorby Boudníka, tohoto výjimečného umělce a zakladatele jedné z kapitol české moderní grafiky v druhé půli dvacátého století.*“

Od roku 1995 komise ocenila 27 laureátů a z nichž čtyři za přínos linorytu.

4.2.1 Michal Cihlář

V roce 2002 se stal Michal Cihlář 8. laureátem Ceny Vladimíra Boudníka. Jeho dílo je realistické, neunáhlené, dává si záležet na každém jednom vrypu. Od 80. let minulého století se ve své tvorbě systematicky věnuje technice linorytu, kterou vytříbil do dnešní podoby. Předkládá výjevy ze všedního života, podivně seskupené do zátiší anebo zobrazuje zvířata od malého hmyzu po velikány džungle ve vícebarevném nebo kolorovaném pojetí. Pro širokou veřejnost je známý vytvořením jednotného vizuálního stylu pro pražskou zoo a ikonickým logem s koněm Převalským. (*Laureáti Ceny Vladimíra Boudníka* 2012, s.17-18)

4.2.2 Vojtěch Kovářik

V pořadí druhým oceněným za přínos grafice v oblasti linorytu a celkově 13. laureátem cen Vladimíra Boudníka je Vojtěch Kovářik. Jeho tvorba se skládá z velkoformátových prací, kde ho zajímá nejlepší provedení a využití rydla a jeho možností. Kovářikova sešranost s

rydlem je mistrná, dokáže pomocí hustoty a rozmístění čar vykouzlit odrazy a průhledy různými druhy skel. (*Laureáti Ceny Vladimíra Boudníka 2012*, s.27-28)

4.2.3 Jindřich Růžička

V pořadí 20. oceněným byl grafik Jindřich Růžička. Techniku linorytu výrazně obohatil a velkou měrou přispěl k její rehabilitaci. Linorytu se systematicky věnuje prakticky od doby svých studií, dovedl jej až na hranici technických možností. Nelze jej však spojovat pouze s jedinou technikou. Je výtvarníkem s širokým záběrem. Vyjadřuje se malbou, výraznou úlohu hraje v jeho tvorbě kresba, věnuje se také fotografii. Stěžejním tématem Růžičkovy grafiky je město v podobě městských scénérií, domovních a industriálních staveb. Toto věcné a jasně uchopitelné téma převedl do osobitých magických kompozic.

4.2.4 Jan Vičar

Prozatím posledním oceněným v oblasti linorytu je 26. laureát Jan Vičar. Umělec dlouhodobě žijící v zahraničí, kde také čerpá inspiraci pro svou tvorbu. V jeho díle jsou zaznamenány náměty lidové tvorby, především lidových písní. V linorytu vytvořil originální bibliofilii Hold. Text reagující na prohlubující se globální enviromentální krizi americké básnířky Sally Ball vystihl precizním grafickým provedením. Vzniklo tak 70 originálních výtisků ilustrací a ručně rytých textů v nákladu 35 kusů. I přestože se věnuje tisku velkých formátů, má Vičar v portfoliu i drobnější grafiky vytvořené s technikou mědirytu, což jen potvrzuje, že zvládne na poli grafiky, jak experimentovat, tak se vrátit k nejtradičnějšímu pojetí.

Kromě výše zmíněných nadace Hollar podporuje i Revue Grapheion, představující současnou českou, ale i zahraniční grafickou uměleckou scénu.

5 Techniky vhodné pro výtvarnou výchovu

Jsou alternativou, která vychází z principů tisku z výšky, jako je tomu u linorytu.

5.1 Tisk z koláže (papírové, textilní)

Principem je vrstvení ploch formou koláže. Je možné použít širokou škálu materiálů – papír (karton, lepenka, vlnitý papír, toaletní), textil (manšestr, gáza, krajka, nitě, provázky), dráty, hobliny, písek, drobné předměty, přírodniny (rostliny, listy, trávy, peří), technické materiály (alobal, smirkový papír). Obecně se doporučuje pro lepení koláže používat lepidlo Herkules. Je nutné dbát na čisté lepení a důkladně přilepit drobnější prvky, aby se nám nepřilepili na váleček. Pokud se rozhodneme pro použití vláken či provázků, je lepší materiál vtlačovat do podkladu natřeného rozpuštěným voskem. Před tiskem je se doporučuje natřít matici fermeží či terpentýnem, aby se částečně promastila a rychleji přijala barvu, kterou nevpije, ale vydá tisku. Fermež se nechá zaschnout a pak se válečkem naválí barva. Charakteristickým prvkem pro tisk z koláže jsou bílé okraje vedle nalepených částí. Při jednobarevném tisku můžeme barvu nanést válečkem. U barevného tisku nanášíme jednotlivé barvy tamponem. Tato technika je velmi oblíbená na v hodinách výtvarné výchovy na základních školách. Lze ji použít i pro tisk z hloubky, pokud barvu vtíráme.

5.2 Tisk z papírové šablony, vystřihovánky, papírořez

Jedná se o obdobný tisk jako z koláže. Šablony by měly mít jednoduché tvary. Můžeme je vystřihovat, vytrhávat, prořezávat či perforovat (děrovat). Pro tento druh tisku je lepší šablony příliš nekomplikovat a pracovat spíše s jednoduchými tvary. Při papírořezu pracujeme s ostrým řezacím nožem, takže je nutné při práci použít pevnou pokladovou desku. Řežeme tak, aby nám plocha, kterou chceme zachovat nevypadla, necháváme tzv. spojovací proužky. Vnitřní a obrysové linie musí být propojeny. Papírořez je vhodný pro použití právě v technikách tisku ze šablon a koláže. Také se doporučuje šablonu před tiskem zpevnit buďto lakem nebo fermeží. Pro tisk máme na výběr dvě možnosti. Můžeme šablonu natřít a tisknout klasicky. Nebo můžeme otisknout čistou šablonu umístěnou na barvou naváleném papíře, čímž získáme negativní obraz. Lze také u každého soutisku pozici šablon pozměnit, přidávat obměněné tvary či barvy. Tím necháme vzniknout cyklus prací. Otisk

posuvem získává na dynamičnosti a pohybu. Můžeme zde použít tiskařskou nebo olejovou barvu navalenou válečkem, případně i nanášenou pomocí tamponu jako barvu temperovou.

5.3 Tisk z muchláže (froasáže)

Froasáž, jejíž tvůrcem je Ladislav Novák, je výtvarná technika založená na objevování tvarů ve struktuře zdeformovaného, zmuchlaného papíru a následně dotvořeného autorem. Využívá prvků náhody a vědomého dotváření předlohy. (Hrbek, 2000)

Zmuchlaný papír nám může dobře posloužit jako matrice, kdy papír natřeme barvou a otiskujeme ho jako razítko na jiný námi připravený povrch. Můžeme tisknout i pomocí lisu.

Místo papíru lze použít i mikrotenovou potravinářskou folii, která se dá natahovat, tvarovat či jinak upravovat.

Stejně jako u samotné froasáže, je žádoucí otisk dotvořit podle vlastní fantazie.

5.4 Tisk z lepenky

Na lepenku nakreslíme motiv, který jsme si předem připravili. Místa, která mají zůstat bílá tudíž se netisknou, odstraníme pomocí aranžérského nože a to tak, že je po obvodu nařízneme mírně do hloubky a uvolněnou vrstvu lepenky sloupneme. Zde může hrozit poranění, proto je lepší tisk z lepenky provádět se staršími žáky. Matrici je dobré zafixovat lakem před nanesením barvy, jinak se roztřepená místa z lepenky můžou při navalování barvy lepit na váleček. Tiskne se na vlhčený tenký papír. Tisk z lepenky je specifický měkkými přechody mezi natisknutou a bílou plochou. (Nedvědová, Zatloukalová, 2000, s.78)

5.5 Slepotisk

Slepotisk se provádí bez použití jakékoliv barvy. Vytvoří se ním reliéfní obraz, který je viditelný jen díky hře světla a stínů. K realizaci je potřebná hluboko vyrytá nebo vyleptaná matrice. Na matrici přiložíme vlhký papír a pod větším tlakem projedeme lisem. Lze i experimentovat a místo klasické matrice použít drobné předměty jako klíče, mince, drátek a jiné a vytvořit z nich kompozici.

5.6 Tisk z reliéfní kresby

Matrici vytvoříme snadno pomocí dobře klíženého papíru s nízkou savostí a neřaděnou klovatinou. S klovatinou nakreslíme plastický motiv již chceme tisknout. Necháme ji zaschnout a následně můžeme na matrici nanést tiskařskou barvu a tisknout ručně nebo pomocí lisu. (Nedvědová, Zatloukalová, 2000, s.81)

5.7 Sádroryt (Mässerova deska)

Považuje se za techniku přípravnou pro linoryt. Sádrová deska je velmi měkká a dobře se do ní ryje. Matrici si musíme nejdříve zhotovit. Vhodná jsou nádoby, které nám umožní výslednou matrici udělat jeden a půl až dva a půl centimetru vysokou. Sádru je možné nanášet i po tenkých vrstvách. Nádobu před začátkem uvnitř namydleme, aby se sádra nepřilepila k okrajům. Sádru rozděláváme v klišové vodě (deset dekagramů klišu na jeden litr vody) nebo pro zpevnění přidáváme trochu latexu. Hustota sádry by měla pro optimální výsledek připomínat smetanu. Po vyklopení sádrové destičky ji osmirkujeme a je vhodné ji natřít šelakem, aby se sádra zatáhla a nepila tolik barvy. Do sádry je možné rýt jakýmkoliv ostrým nástrojem – rydly, hřebíkem, nožem atd. Na rozdíl od linorytu je možné využít velmi jemnou šrafuru, která jemností a charakterem může připomínat suchou jehlu. Také je vhodné podotknout, že při rytí do sádry v hodinách výtvarné výchovy je kvůli její prašné povaze třeba dbát určité ohleduplnosti vůči spolužákům a nesfoukávat tedy sádru směrem k ostatním. Bohužel při sádrorytu se můžeme setkat s komplikacemi při tisku. Je nutné tisknout ručně přes pomocný papír, ale není možné vyvinout velký tlak, aby se nám deska nedrtila. Pro sádroryt využíváme tiskařské nebo olejové barvy. (Nedvědová, Zatloukalová, 2000, s.81)

5.8 Plastelínoryt

Na papír rozetřeme jeden a půl až dva milimetry stejnoměrně vysokou vrstvu plastelíny. Rýt můžeme dřívkem, hřebíkem, obráceným koncem štětce atd. Po dokončení rytí grátek zahladíme a necháme matrici ztuhnout. Je možné ji nechat na chvíli v lednici. Cílem je, aby se matrice při tisku nelepila na tiskový papír. Tiskneme barvami temperovými, olejovými, které nanášíme tamponem nebo i tiskařskými, které navalujeme válečkem. Tisk probíhá

stejným způsobem jako u sádrorytu rukou přes pomocný papír. (Nedvědová, Zatloukalová, 2000, s.82)

5.9 Tisk z plastelínových válečků

Spočívá v tvorbě motivu z tenkých plastelínových válečků, které dle požadavků srovnáme na umělohmotnou desku či karton. Následně stejně jako u plastelínorytu necháme ztuhnout ideálně v lednici. Pak jen naválíme barvou a ručně tiskneme. Tato technika se hodí pro tvorbu jednoduchých námětů, znaků, log atd.

5.10 Tisk z hliněného plátu

Vyválíme z hlíny plát zhruba jeden a půl centimetru vysoký. Při tvorbě matrice se nemusíme omezovat na rytí, ale můžeme kreslit například druhou stranou štětce nebo do ní otisknout různé předměty. Před tiskem ji navlhčíme vodou, ideálně rozprašovačem a ručně otiskneme na papír, kam se nám přenesou hliněné blátíčko.

5.11 Tisk z kovové matrice

Této metody využíval i grafik Vladimír Boudník pod názvem aktivní grafika. Základ matrice je zde plech z měkkého kovu. Může být například měděný nebo hliníkový. Důležité je před začátkem matrici po okraji oblepit páskou, aby se děti při práci neporezaly. U většiny materiálu s matricí pracujeme pomocí hřebíků, dlátka a jehlice atp., které různě vtlačujeme, vtlučujeme a vpichujeme. Do měkkých materiálů lze i rýt. Kvůli nepoddajnosti materiálů se zde většinou držíme jednodušších motivů. Tisk probíhá ručně, tiskařskou, olejovou nebo temperovou barvou. (Nedvědová, Zatloukalová, 2000, s.82)

5.12 Tisk z pěnové desky

Velmi jednoduchá metoda tisku. To pěnové desky se velmi snadno ryje, je však potřeba dávat pozor, abychom ji neproryli skrz. Díky jednoduchosti je tisk z pěnové desky vhodný pro děti v nižších ročnících.

5.13 Otisk předmětů, přírodnin, lidského těla (princip tisku z výšky)

Žáci k otisku využívají korkové zátky, plastové uzávěry a jiné drobné předměty, přírodniny a povrchy různých materiálů. Ve školách jsou hojně používána tiskátka z brambor, které si

zvládnou žáci sami vytvořit pomocí vykrajovátek na cukroví. Brambory lze jinak nahradit polystyrenem nebo mazací gumou.

Pozoruhodné tvary a linie vzniknuté otiskem zmačkaného papíru, různých textilií, podrážky bot, prstů, dlaně, řezů ovoce a zelenina přispívají k obohacení představivosti a fantazie. Stejně tak jako graficky zaznamenaný pohyb, např. kutálejícího se kamínku, papírové kuličky, pohyb obarvené nitě či provázku. Lze s nimi dále pracovat, a to kombinací s dalšími tisky, s kresbou nebo kolorováním. (Nedvědová, Zatloukalová, 2000, s.73)

6 Hra

Hra provází lidskou společnost od vzniku dějin. Různé hry a hračky jsou součástí kulturního prostředí a nástrojem výchovy nových generací po celé věky. A stejně tak na úrovni jedince nás vedle dalších základních lidských činností, mezi něž řadíme práci a učení, provází celý život od narození až po stáří. Poměr těchto činností se v průběhu života mění, ale je naší přirozeností, že nás hra provází po celý život. Největší zastoupení má však v předškolním věku, kdy je dominantní činností. (Průcha, Walterová, Mareš, 1998)

Co je ale hra? Vezmeme-li si na pomoc k ruce literaturu, tak ji můžeme definovat například dle filosofického slovníku jako dobrovolnou činnost „*kteřá je vykonávána uvnitř pevně stanovených časových a prostorových hranic, podle dobrovolně přijatých, ale bezpodmínečně závazných pravidel. Pramení z obecné lidské potřeby rituality. Svůj cíl má v sobě samé a je doprovázena pocitem napětí a radosti a vědomím „jiného bytí“, než je „všední život“.*“ (Blecha, I., *Filosofický slovník*, s. 182) Pod tuto definici určitě lze bez problému zařadit činnosti cíleně organizované pro to být hrou. Sportovní utkání, táborové hry, ale třeba i deskové a počítačové hry. Tyto příklady pod výše zmíněnou definici spadají. Je zde ovšem mnoho činností, které jsou jednoznačně považovány za formu hry, ale nesplňují pevně stanovené časové a prostorové hranice. Převážně se zde jedná o spontánní hry dětí. Nahánění se venku, koulování, lezení po stromech výše zmíněné pravidlo určitě nesplňují, ale považujeme je za hru. Hru bych tedy definovala jako dobrovolnou volnočasovou aktivitu, která má posloužit jako únik od každodenní rutiny a přinést jedinci radost a uspokojení.

Nezbytné je také zmínit výchovný charakter hry. Dle pedagogického slovníku je hra nejdůležitějším výchovným prostředkem. “ (Kujal, B. a kol., 1967) Sportovní hry a táborové hry podněcují děti k pohybu, což se s postupující dobou a rozmachem technologií stává důležitějším než kdy dříve. Deskové a počítačové hry podporují tvůrčí myšlení, paměť a schopnost řešit problémy. Velká většina her je koncipovaná pro více hráčů nebo družstev a tím pomáhají dětem se socializovat.

6.1 Didaktická hra

Hra se díky tomu, že je ve valné většině případů nejlepší způsob, jak zaujmou a získat pozornost dítěte, stává skvělou pedagogickou pomůckou. Zde se dostáváme k termínu didaktická hra. Tou je hra použitá v učebním procesu. Má pevně daná pravidla a lze ji na základě výsledků vyhodnotit. Pedagog zde zastává roli hlavního organizátora a pozorovatele. Sleduje didaktické cíle nenásilným a zábavným způsobem. (Průcha, Walterová, Mareš, 1998)

Důležitým faktorem je zde motivace. Motivace je souhrn vnitřních a vnějších faktorů, které usměrňují naše jednání pro dosažení určitého cíle. Vnější motivace nevychází z vlastní zájmu, ale z vnějších motivačních podnětů. Ve výuce se tedy jedná nejčastěji o hodnocení práce a s tím spojené případné odměny nebo tresty. Příkladem zde může být klasické známkování, ale třeba také obdiv spolužáků nebo obava z reakce rodičů. Naproti tomu vnitřní motivace vede člověka k cíli bez nutnosti vnější validace. Ve výuce vychází převážně z poznávacích potřeb jedince. Vnitřně motivovaní žáci obecně chodí do školy mnohem raději a dosahují lepších výsledků. (Jančár, Musilová, 2004). Žádoucím efektem didaktické hry je vyvolat právě onen pocit vnitřní motivace.

Na základě mé vlastní praxe jako asistentky pedagoga se jedná o jednu z neefektivnějších vyučovacích metod u mladších žáků. U dobře zkonstruované didaktické hry si žáci často ani neuvědomují, že se vzdělávají, zatímco pedagog naplňuje účel hodiny a vzdělává žáky pro ně přirozenou cestou. Zde je důležité najít hranici, aby hra splnila své didaktické účely a zároveň pro žáky zůstala dostatečně poutavou hrou. Ve vyšších ročnících má výuka formou didaktické hry stále velké využití, ale je potřeba postupy přizpůsobit věku žáků a obecně platí, že starší děti bývá složitější zaujmout a do hry vtáhnout.

Didaktická hra může mít mnoho podob. Kreativité pedagoga se v tomto ohledu nekladou meze a lze využít pro vzdělávání prakticky jakoukoliv formu hry od společenských, deskových her a hlavolamů, přes použití sportů a pohybových her až po simulační hry, kdy se žáci vžijí do různých rolí často představující různé životní situace.

7 Bestiář

Bestiář je soubor bájných bytostí, nestvůr, které se od středověku objevují v povídkách, předkládaných veřejnosti jako ověřená fakta. Legendy a mýty o bájných bytostech se šířily díky cestovatelům, dopomohl tomu také fantastický cestopis od Jeana de Bourgogneho vytvořený ve 14. století. Tento druh literatury přilákal cestovatele do vzdálených krajin, a ti pak přispěli svými příběhy o setkání s mýtickým vzezřením. Luboš Antonín se ve své knize Bestiář zmiňuje, že „*původ oblud bychom našli už v přednáboženském myšlení animismu a především totemismu*“. Velký rozmach zaznamenal u antických autorů. Lidé i pár století poté neustále věřili pravdivosti zápisků a povídek. (Antonín, 2010)

8 ETUDA – seznámení s linorytem Vymyšlené zvíře

Pro mou bakalářskou práci jsem zvolila téma linorytu nejen kvůli mé lásce ke grafickým technikám jako takovým, ale taktéž proto, že jsem věděla, že nedílnou součástí práce je i didaktická část. A právě tuto část jsem chtěla využít na zviditelnění grafiky ve výtvarné výchově na školách, přesněji na základní škole.

Výtvarná výchova nemá velmi pozitivní status mezi žáky, je víceméně brána jako odpočinková hodina, kde se doplňují resty z jiných předmětů. Avšak je potřeba rozvíjet i vizuální gramotnost.

Proto jsem se snažila nakombinovat hodiny tak, aby žáci objevili kouzlo grafické techniky a současně zjistili, že tvořit se dá i pomocí hry.

Téma zvířete nebylo mojí první volbou, přemýšlela jsem i o strojích, dopravních prostředcích nebo budovách i o celých městech. Ale když jsem přišla ke hře Vymyšlené zvíře, tak to do sebe zapadlo.

Hodiny jsou sestaveny tak, aby vedli k rozvoji klíčových kompetencí.

Práce je primárně mířená na žáky 7. ročníků na základě mých zkušeností jako asistentky pedagoga. Téma jak grafiky, tak zvířat, velmi dobře zapadá do školního vzdělávacího plánu dané školy. Také se v 7. třídě v hodinách dějepisu probírá období středověku, kdy vznikalo mnoho bestiářů, takže je možnost využít návaznosti daných vyučovacích předmětů.

8.1 1. hodina – hra, návrh

Výtvarné technické informace: použitá technika: kresba

Materiální didaktické prostředky:

- kartičky s jednotlivými částmi zvířat
- černý papír A5
- bílá pastelka nebo fixa

Dílčí cíle aktivity:

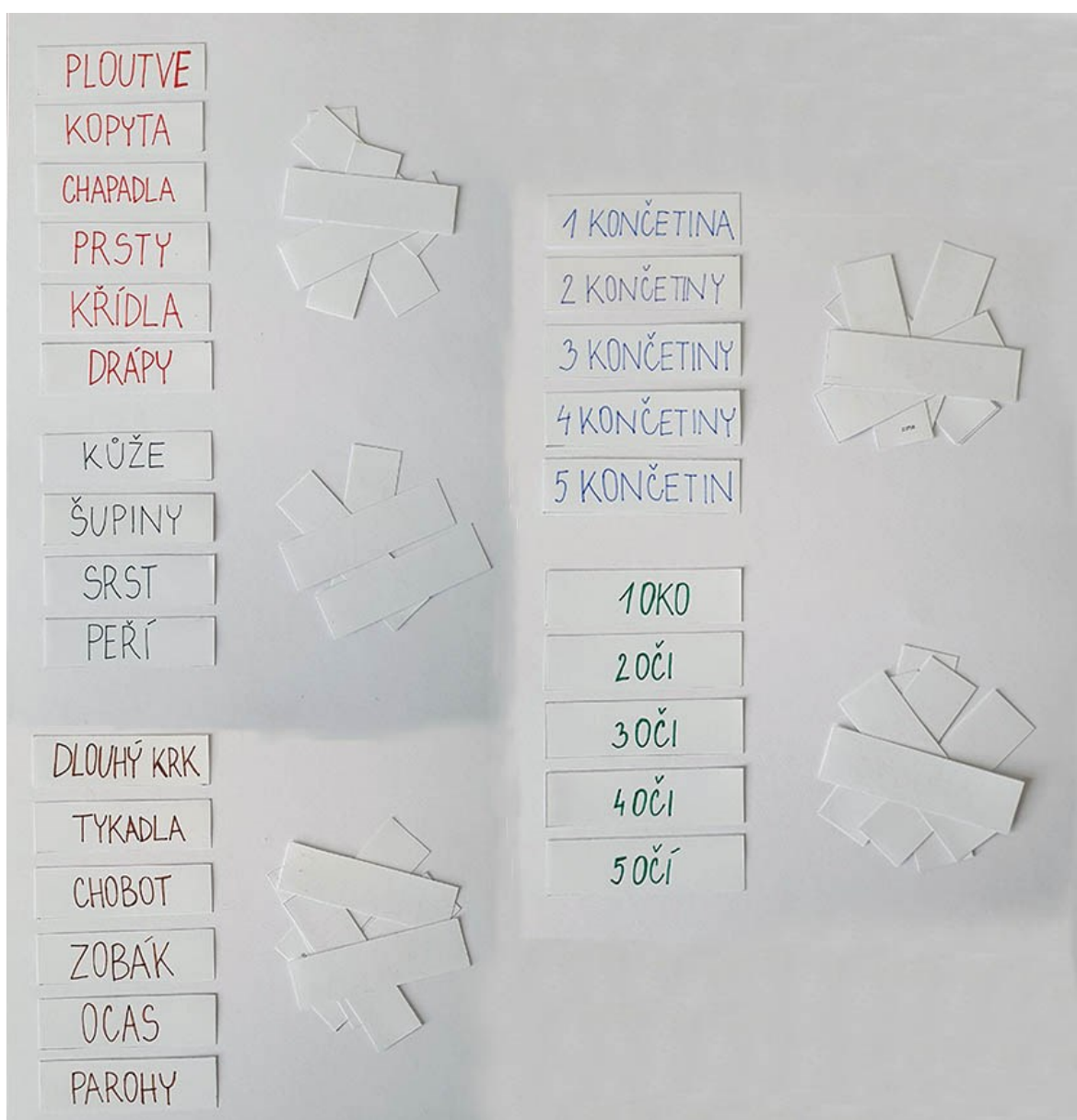
- seznámení se s hrou ve výtvarné výchově, využívání netradičního pojetí výtvarné činnosti
- historie, seznámení se s mystickými zvířaty, s bestiářem
- rozvoj fantazie, kreativity
- rozvoj komunikačních dovedností (verbální, neverbální)
- rozvoj jazykových dovedností (vnímání, porozumění, mluvený projev, vyjadřovací schopnosti)
- interpretace zvířete

Popis hry:

Na malé papírky jsem napsala různé charakteristiky zvířat a rozdělila je na 5 hromádek:

- počet očí (1 až 5)
- počet končetin (1 až 5)
- zakončení končetin (prsty, kopyta, ploutve, křídla)
- pokrytí povrchu těla (srst, šupiny, peří, kůže)
- zvláštnosti (chobot, tykadla, chapadla, dlouhý krk)

Žák si vylosuje z každé hromádky jeden lísteček. Úkolem je podle vylosovaných charakteristik vymyslet nové, právě objevené zvíře. Podmínkou je použít při kresbě zvířete všechny vylosované indicie. Toto zvíře může být dle libosti obohaceno o různé, předem nestanovené charakteristiky jako například vlasy, zuby, jiné části těla nebo oblečení atd. Na základě toho se pak odvíjí posouzení výtvarného projevu a celkového kreativního přístupu k zadání. Zohledňuje se i to, zdali je zvíře zobrazeno pouze striktně podle vylosovaných indicií, anebo je kresba dále rozvíjena, také jestli je zvíře umístěno do určitého tematického prostředí nebo dostane i vlastní jméno.

Časová dotace: 90 minut rozdělena na úseky 20, 45 a 25 minut

Žákům v úvodu hodiny představím hru, kterou si zahrajeme a podle které budou tvořit. Doufám, že vytvořím impulz, silnou motivaci, která se hrou zaktivuje. Vnitřní motivaci podpořím úvodem: „Představte si, že jste při dobrodružné cestě kolem světa každý objevil nový druh zvířete, a jako objevitel tohoto vzácného druhu máte tu čest, zvíře pojmenovat.“ Záměrně se vyhýbám předlohami obrázků, které mají ztvárnit, jak tomu často v hodinách výtvarné výchovy bývá. Co žáky vede jen k bezmyšlenkovitému obkreslování.

Nadcházejících 45 minut se věnují tvorbě zvířete a vymýšlením jeho jména. Tvorba bude probíhat bílou pastelkou na černý papír. Důvod, je ten, že naším cílem bude negativní tisk a bílá na černé by měla pomoci si představit, jak bude výtvar na konci vypadat. Pro žáky bude rytí negativní tisku mnohem jednodušší a méně časově náročné. Až budou mít žáci splněno, přesuneme se ve třídě tak, abychom mohli sedět v kruhu. Všichni postupně představí svým spolužákům, jaké zvíře objevily a jak ho pojmenovali. Závěrem bych se zeptala na doplňující otázky. Bylo něco na dnešní hodině, co se vám líbilo nebo naopak, co byste udělali jinak? Bylo pro vás těžší vymyslet zvíře za pomoci kartiček nebo vymyslet jeho jméno? Papíry s kresbami si vybírám a žáky informuji, že obrázky využijeme i v další hodině výtvarné výchovy. Zbylé minuty se žáci věnují úklidu svého pracovního místa. Hodnocení probíhá na základě splnění požadavků a to, zda využil žák všechny indicie k vytvoření vymyšleného zvířete a zároveň kompozice na papíře.

8.2 2. hodina – představení grafiky, předpříprava na rytí

Materiální didaktické prostředky:

- ukázka děl grafiků Chrudoše Valouška a Michala Cihláře
- návrh A5 s kresbou vymyšleného zvířete
- tužka
- lino

Dílčí cíle aktivity:

- rozvoj fantazie, kreativity
- rozvoj prostorového myšlení
- zručnost

Časová dotace: 90 minut

V úvodu hodiny si představíme původní grafiku. Podle způsobu tisku se grafické techniky dělí na tisk z výšky, tisk z hloubky a tisk z plochy. My se budeme věnovat tisku z výšky. Zde nastane prostor, zjistit, co si pod pojmem tisk z výšky žáci představují, jakým způsobem tisk z výšky funguje a jestli dokážou uvést příklad z běžného života. Zda se s něčím na principu tisku z výšky setkali. Očekávanou odpovědí je razítko. Následně dovysvětlím princip tisku z výšky a uvedu techniky, které jej využívají. Mezi ně se řadí i linoryt, grafická

technika, kterou v hodině vyzkoušíme. Pro třídu je připravena ukázka děl linorytců, kteří ve svých dílech znázorňují zvířata, jako je Chrudoš Valoušek s knížkou Valouškova zvířátka nebo Michal Cihlár a jeho jednotný vizuální styl pro pražskou zoo. Pro každého žáka je připraven kousek linolea, kde si vyzkouší, jak zacházet s rydly. Ruka přidržující lino nesmí být nikdy položena v dráze právě ryjícího rydla, kvůli bezpečnosti, hrozí poranění.

8.3 3. hodina – rytí

Materiální didaktické prostředky:

- lino s předtištěným návrhem
- rydla

Dílčí cíle aktivity:

- zručnost
- rozvoj prostorového myšlení
- seznámení se s grafickými technikami a umělci již je tvoří

Časová dotace: 90 minut rozdělena na úseky 15, 15 a 60 minut

Na začátku vyučovací hodiny jsou žáci ještě jednou řádně poučeni o bezpečnosti při práci, kterou jsme si zmínili už na konci předešlé vyučovací hodiny. Obezpečím žáky se základními technikami rytí. V první části hodiny předvedu žákům, jak pomocí výběru rydla můžeme docílit různé šířky či hloubky rýhy. Pro rytí ostrých kontur využijeme rydla ve tvaru V, na jemnější kontury zase rydla ve tvaru U. Můžeme vytvářet různé rýhy, čárky, tečky, vlnky atd. Fantazii se zde meze nekladou. Dále přijde na řadu přenesení výkresu na lino. To bude probíhat pomocí kopírovacího papíru. Na samotné rytí nám připadá nejdelší úsek hodiny. Jak jsem již zmiňovala výše, bude se jednat o tisk negativní. Vyrývat tedy budeme nakreslenou část předlohy. Vnitřek zvířete budou žáci upravovat pomocí výše zmíněných technik tak, aby výslednému tisku dodali žádoucí texturu. Jelikož se jedná o technicky nejnáročnější část tvorby. Očekávám zde náročnou část pro pedagoga vedoucího hodinu, protože se mnoho žáků bude dožadovat pomoci při snaze o realizaci svého vymyšleného zvířete. Jelikož zde, ať už kvůli rozdílné náročnosti rytí jednotlivých zvířat anebo různorodé zručnosti žáků, bude docházet k tomu, že žáci budou dokončovat své výtvořky v různých časech, pověříme žáky, kteří práci dokončí dříve, pomocí ostatním. Případně budou moci

začít s úklidem. Na závěr hodiny totiž bude z posledního úseky potřeba vyčlenit část hodiny na úklid kvůli množství zbytkového materiálu, který vzniká při rytí.

8.4 4. hodina – tisk

Materiální didaktické prostředky:

- vyryté lino
- tiskařské barvy na vodové bázi
- papír A4
- tiskařský váleček
- lžíce nebo tiskařský lis je-li k dispozici
- ochranný oděv

Dílčí cíle aktivity

- zručnost
- rozvoj prostorového myšlení

Časová dotace: 90 minut

Průběh čtvrté hodiny nám bude z velké části určovat to, zda bude mít škola k dispozici tiskařský lis. Alternativou je tisknutí pomocí lžíce. Na začátku hodiny předvedu žákům, jak správně nanést tiskařskou barvu na matici pomocí válečku. Zde klademe důraz na rovnoměrné nanesení barvy. Původní myšlenkou bylo, že preferovaný tisk bude pomocí tiskařského lisu, ale po hlubším uvážení stavím obě techniky na stejnou úroveň. Výhodou tisku lisem je určitě přesnost provedení. Akt přenesení tisku na papír je ovšem pro mě osobně nejkouzelnější část tohoto procesu a použití lisu může tomuto procesu ubrat pocit zásluhy. Z tohoto důvodu doporučuji nechat žáka pomocí lisu tisknout samotného pod dohledem pedagoga. Naproti tomu lžící bude žák tisknout sám, tedy zásluhy tisku budou v celém rozsahu jeho. Problémem zde může být vznik frustrace při posunu matrice nebo například nerovnoměrný otisk barvy a může být vyžadováno tisknout opakovaně pro dosažení kýženého výsledku. Tisknout budeme pomocí černé tiskařské barvy na vodové bázi. S tou je obecně jednodušší práce než s tiskařskou barvou olejovou, je možné ji ředit vodou a k jejímu úklidu není potřeba technického lihu, jehož použití nese hromadu rizik. Mimo

fatálních jako je požití, mohou v hůře větraných místnostech výpary způsobit bolesti hlavy a nevolnost.

8.5 5. hodina – dokončení, ucelení práce

Poslední hodina s dotací 90 minut je určena k dokončení prací žáků. Žáci, kteří své práce dokončí mezi prvními, budou následně pomáhat svým spolužákům. Tím se zajistí chod hodiny, kdy mají všichni možnost úspěšně dohotovit svůj tisk.

8.6 Hodnocení

Při hodnocení žáka zohledňuji dodržení zadání, schopnost žáka osvojit si předložené činnosti a postupy a v neposlední řadě celkové chování v průběhu hodiny výtvarné výchovy. Velmi kladně hodnotím, pokud je žák samostatný a chová se k pomůckám, ke svému okolí a spolužákům s respektem. Samotná úroveň výtvaru hraje v hodnocení menší roli, ale samozřejmě ji nelze naprosto opomenout.

8.7 Shrnutí

Hru Vymyšlené zvíře jsem zvolila hlavně jako ukázkou, že se dá i ve výtvarné výchově postupovat hravě a zábavně. Není pravidlem, že hry je ideální využívat jen u předškoláků nebo na prvním stupni. Myslím si, že různé formy didaktických her je velmi prospěšné užívat i v dalších stupních vzdělávání, a právě ani střední školy nemusí být o didaktické hry ochuzeny. Zvířata jsou něčím, co je dětem blízké, co znají a k čemu mají velmi pozitivní vztah. Dobře znají i ta, která nikdy neviděly. Napoví jim o nich knihy, filmy, pohádky a bajky.

Mým cílem bylo vytvořit blok hodin, představující hravou formou techniku linorytu žákům základní školy. Zároveň ji propojit s tématem zvířete potažmo vymyšleného zvířete, co jde skvěle využít mezioborově, a to buď s předmětem přírodopisu nebo dějepisu. S výsledkem jsem spokojena a myslím si, že se mi v teoretické rovině podařilo vše zpracovat a tím svůj stanovený cíl splnit.

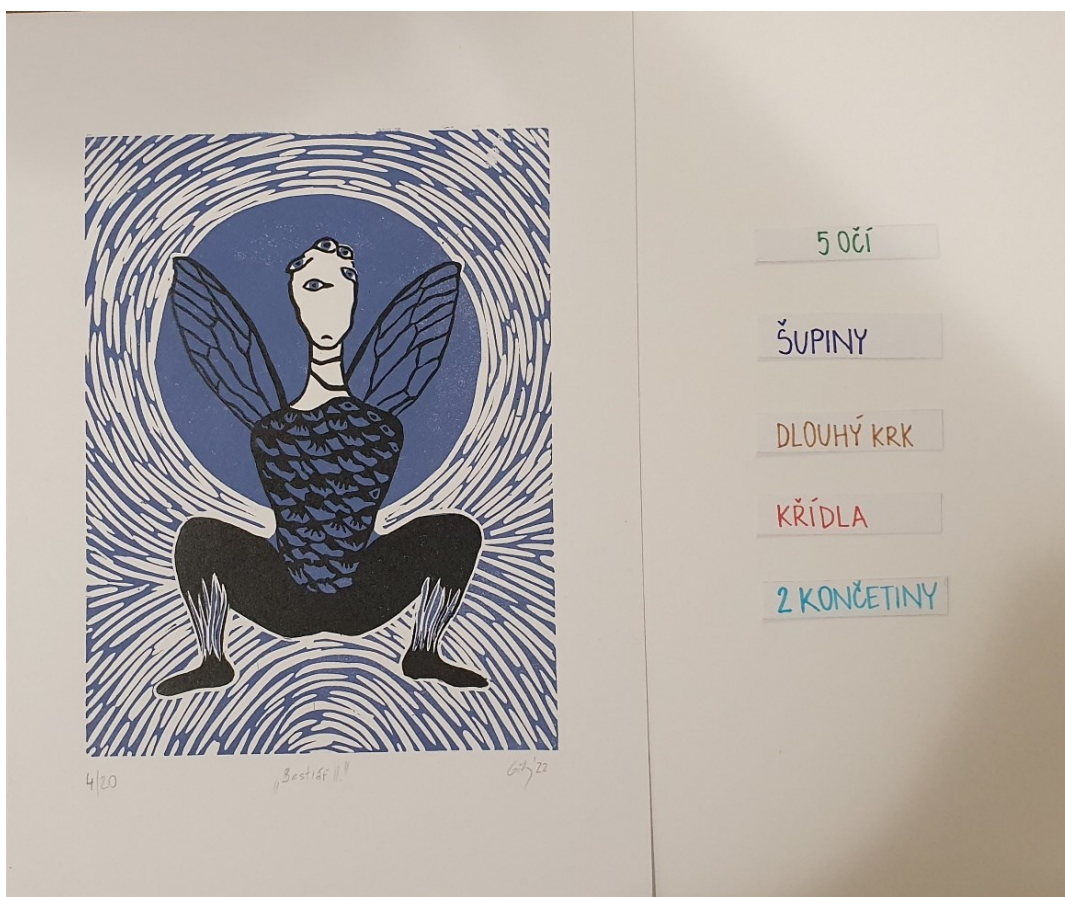
9 Autorský vícebarevný tisk Vymyšlené zvíře

U autorského tisku jsem zvolila stejný prvek hry jako v didaktickém bloku. Ze všeho nejdřív jsem potřebovala na vlastní kůži zmapovat náročnost celého projektu. Poté, co se nepotvrdila žádná z mých obav, jsem se pustila do samotné realizace. V autorské tvorbě jsem navázala na projekt a na základě didaktické hry Vymyšlené zvíře vytvořila soubor pěti autorských tisků, prezentovaných pod společným názvem "Bestiář". Kdy jsem se u čtyř tisků držela základů linorytu, u pátého jsem experimentovala s matricemi. Při samotném vykreslení jsem potřebovala sjednocující prvek a tím mi jsou jógové pozice, ve kterých jsou vymyšlená zvířata znázorněna. V minulosti jsem techniku linorytu vyzkoušela, ale vždy jen jednobarevný tisk. Proto jsem se tentokrát rozhodla pro tisk vícebarevný, skládající se ze dvou barev, kde je primární černá, obsažena na všech tiscích. Druhou barvu jsem volila intuitivně. Z možných variant odrývání, jsem si vybrala postupné odrývání z jedné matrice, kdy jsem ušetřila materiál. I při tak nízkém počtu barev, to byla výzva. Zejména pokud šlo o samotný tisk a správné napasování barev na sebe. Kdy jsem měla omezený počet prvotních tisků. Při další vrstvě se matrice postupným odrýváním znehodnotila, tudíž nebylo více možné první vrstvu natisknout znovu. Chtěla jsem demonstrovat, že k tvorbě linorytu není potřeba mnoho a dá se zvládnout v domácích podmínkách ručním tiskem. Na první tisky jsem použila polévkovou lžici, kterou jsem později vyměnila za menší vařechu. Výslední tisk byl stejný ne-li lepší, ale co se výrazně zlepšilo, byl samotný pocit u tisknutí. Vařecha se při tření tolik nezahřívala a zároveň při práci bolela méně ruka. Matrice měla velikost A5 a tiskla jsem na dva druhy papíru A4, kladívkový gramáž 250 g/m a papír s gramáží 220 g/m.

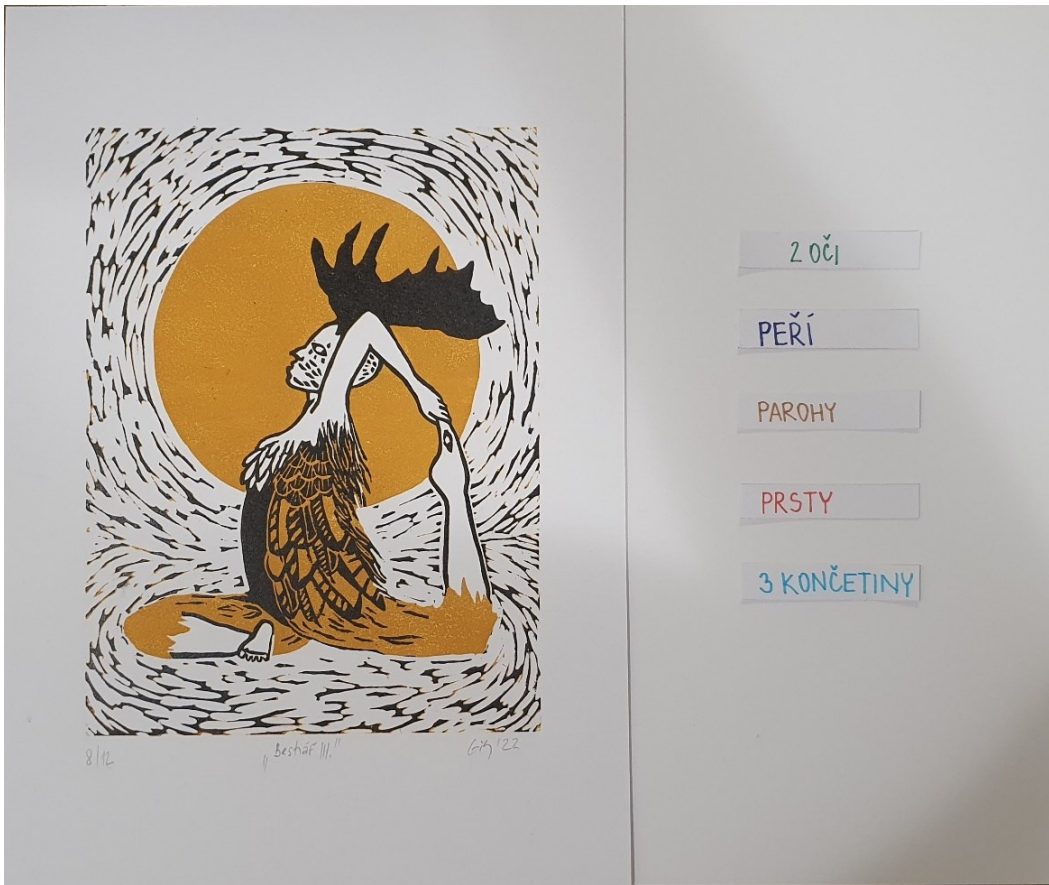
"Bestiář I."

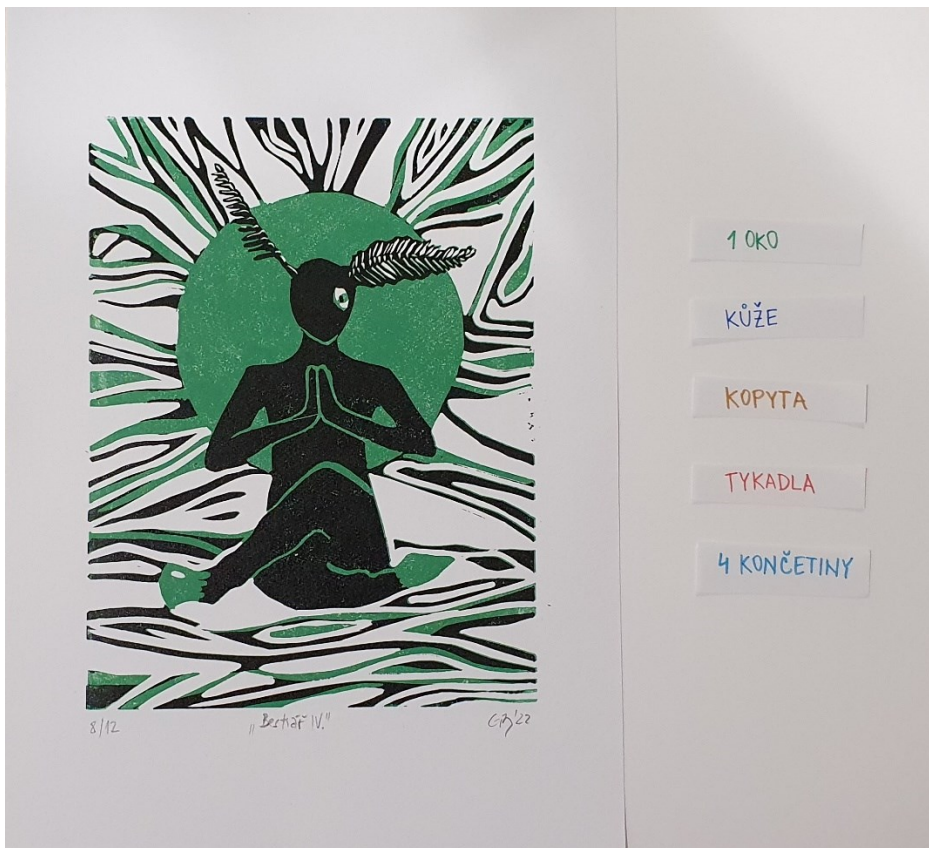
"Bestiář II."

"Bestiář III."

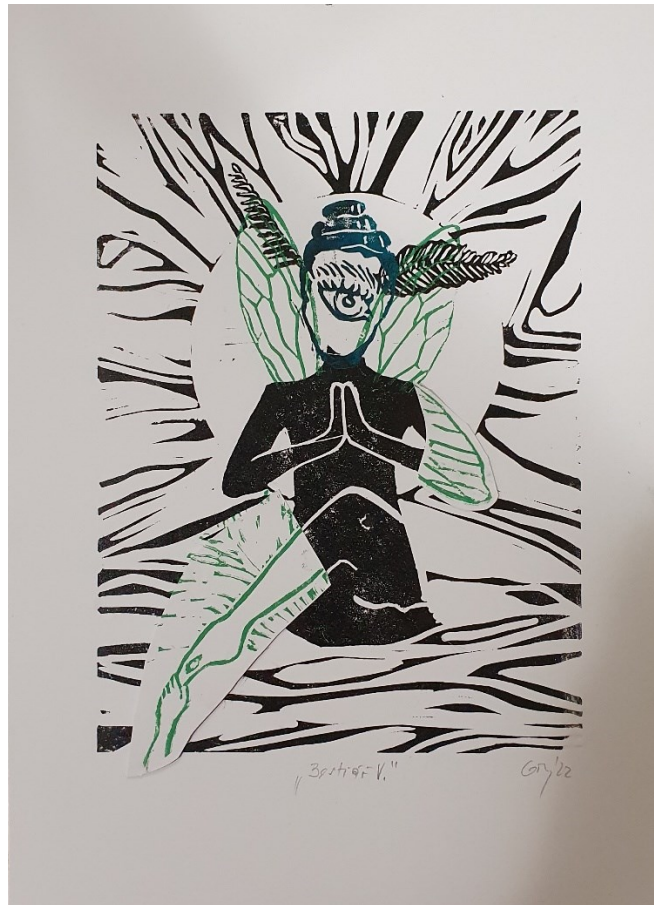

"Bestiář IV."

"Bestiár V."

Závěr

Při studování materiálů mě překvapilo, kolikrát byla zmíněna fráze, že technice linorytu se věnuje již na základní škole ve výuce výtvarné výchovy a tím pádem je to technika, kterou si vyzkoušeli téměř všichni. Z mé vlastní zkušenosti a také ze zkušenosti mého blízkého okolí jsem nabyla pocit, že výtvarná výchova do tajů grafických technik zatím moc nepronikla. Potvrzením mi bylo i mé selhání v realizaci didaktické části, kdy jsem, z důvodu absence rydel ve škole, nemohla projekt uskutečnit.

Seznam použitých informačních zdrojů

ANTONÍN, Luboš, 2010. *Bestiář: bájná zvířata, živlové bytosti, monstra, obludy a nestvůry v knižní ilustraci konce středověké Evropy*. Půdorys 2. vyd., Argo 1. vyd. Praha: Půdorys. ISBN 978-80-86018-37-9

BAUER, Alois, 1999. *Grafika*. Olomouc: Rubico. ISBN 80-85839-34-2

BLECHA, Ivan, 1995. *Filosofický slovník*. 1. vyd. Olomouc: FIN, 479 s. ISBN 80-7182-014-8

ČUMLIVSKI, J., GAVULOVÁ, L.; KUSÁ, A. *Drsná škola - a iné historky zo súčasnej grafiky*. Bratislava: Slovenská národná galéria, 2017. ISBN: 978-80-8059-206-6

HEMELRIJKOVÁ, Liesbeth, *Od Kandinského ke Coneillovi: LINO v umění 20. století, Z historie české grafiky*

HUGHES, Ann D'Arcy, 2008. *The Printmaking Bible: The Complete Guide to Materials and Techniques*. Chronicle Books, San Francisco. ISBN 978-0811862288

JANČÁŘ, L., MUSILOVÁ, E., 2004. *Chemie hrou*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 174 s. ISBN 80-210-3559-5

KUJAL, B. a kol., 1967. *Pedagogický slovník 1.díl*. 1. vyd., Praha: Státní pedagogické nakladatelství. ISBN –

Laureáti Ceny Vladimíra Boudníka, 2012, Praha: Občanské sdružení Inter-Kontakt-Grafik

MICHÁLEK, Ondřej. *Magie otisku – Grafické techniky a technologie tisku*. 2016. ISBN 978-80-7485-098-1

NEDVĚDOVÁ, Zdeňka a ZATLOUKALOVÁ, Iva, *Výtvarná tvorba*, 2000. 1. vyd., Olomouc : Rubico, 2000. - 188 s., ISBN 80-85839-46-6

ODEHNAL, Antonín, 2005. *Grafické techniky: praktický průvodce*. Brno: ERA. ISBN 80-7366-006-7.

PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří, 1998. *Pedagogický slovník*. 2. rozš. A přeprac. vyd. Praha: Portál, 328 s. ISBN 80-7178-252-1

RAMBOUSEK, Jan, 1957. *Dřevořez, dřevoryt a příbuzné techniky*. Praha: Nakladatelství československých výtvarných umělců.

SUCHÁNKOVÁ, Eliška, 2014. *Hra a její využití v předškolním vzdělávání*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0698-9.

VIČAR, Jan a WOHLMUTH, Radek, 2005. <http://janvicar.com/index.html>

VLČKOVÁ, Lucie, 2012. *Vojtěch Preissig*. V Řevnicích: Arbor vitae. Design, profily, osobnosti. ISBN 978-80-7467-031-2.

WOHLMUTH, Radek, *Proměny českého linorytu 1900-1999, Z historie české grafiky*

Internetové zdroje:

GORZADEK, Ewa, Centrum Sztuki Współczesnej Zamek Ujazdowski, luty 2006. <https://culture.pl/pl/tworca/jozef-gielniak>

POMYKAŁA, Karol, 2021. <https://pomykalastudio.com/>

VIČAR, Jan a WOHLMUTH, Radek, 2005. <http://janvicar.com/index.html>